PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

Nr 346

Finanse publiczne

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Michał Sosnowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: K. Halina Kocur
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-477-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp 9

Agnieszka Deresz, Marian Podstawka: Tendencje zmian dochodów budżetu państwa w latach 2000-2012 11
Joanna Działo: Ewolucja ilościowych reguł fiskalnych w Unii Europejskiej w okresie kryzysu gospodarczego 25
Romana Głowicka-Wołoszyn, Feliks Wysocki: Uwarunkowania społeczno-ekonomiczne samodzielności finansowej gmin województwa wielkopolskiego 34
Mateusz Hałka: Poprawa efektywności zamówień publicznych a sektor MSP 45
Tomasz Holecki, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Karolina Sobczyk, Katarzyna Lar, Michał Wróblewski: Współpraca samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w obszarze ochrony zdrowia 53
Małgorzata M. Hybka: Transfery i finansowe instrumenty hybrydowe − komponenty agresywnej strategii podatkowej? 62
Agnieszka Jachowicz: Project realization in local self-government units after accession to the European Union 73
Aleksandra Jurkowska: Czynniki determinujące wycenę kontraktów CDS wystawianych na dług rządowy na świecie i w Polsce 81
Dorota Kawiorska: Kryzys zadłużenia jako stymulator reform w systemach ochrony zdrowia państw członkowskich Unii Europejskiej 92
Elwira Leśna-Wierszołowicz: Rozwój rynku pracowniczych programów emerytalnych w Polsce 103
Danuta Mierzwa, Magdalena Matkowska: Transmisja negatywnych zjawisk kryzysu finansowego na gospodarkę Polski 113
Danuta Miłaszewicz: Dążenie do stabilności fiskalnej na przykładzie polskiej gospodarki 124
Magdalena Miszczuk: Makroekonomiczne uwarunkowania sytuacji finansowej gmin 133
Katarzyna Owsiak: Problem efektywności wydatków jednostek samorządu terytorialnego 142
Monika Pasternak-Malicka: Sytuacja na rynku pracy młodych osób i jej wpływ na podejmowanie pracy nielegalnej 151
Paweł Piątkowski: Wybrane konsekwencje kryzysu zadłużeniowego w Unii Europejskiej w obszarze długu publicznego 166

Elwira Pindyk: Podatek od nieruchomości jako źródło dochodów a rozwój gminy 181
Wojciech Piontek: Opłata za gospodarowanie odpadami komunalnymi. Zagadnienia teoretyczne i prawne 192
Adriana Politaj: Wpływ pomocy publicznej na sytuację na rynku pracy w krajach Unii Europejskiej 204
Halina Rechul: Część oświatowa subwencji ogólnej jako podstawowe źródło finansowania wydatków na oświatę jednostek samorządu terytorialnego w Polsce 215
Magdalena Rękas: Tax instruments as an element of pro-family policy in France and in Poland 224
Alicja Sekuła: Analiza dochodów z udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych w gminach województwa pomorskiego 235
Przemysław Siudak: Rola specjalnych stref ekonomicznych w przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na teren Polski 246
Michał Sosnowski: Sprawność fiskalna podatków pośrednich 257
Joanna Spychała: Zadłużenie publiczne i wzrost gospodarczy w unii gospodarczej i walutowej w latach 2006-2013 270
Marcin Spychała: Zmiany w strukturze pomocy publicznej udzielanej przedsiębiorstwom po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej 279
Edyta Sygut: Podatki i opłaty lokalne jako źródła dochodów gmin na przykładzie województwa śląskiego 289
Maciej Szczepkowski: Zasadność opodatkowania majątku 299
Tomasz Śmietanka: Budżet gmin Grójec, Kozienice, Szydłowiec w latach 2003-2012 jako instrument równoważenia rozwoju lokalnego 312
Radosław Witczak: Ocena nieprawidłowości w zastosowaniu metod szacowania podstawy opodatkowania dochodu w świetle orzeczeń NSA w 2013 r. 327
Iwona Wojciechowska-Toruńska: Fiscal discipline in a Muslim country – a case of Turkey 337
Dorota Wyszkowska, Marzanna Poniatowicz: Wpływ systemu wyrównywania dochodów na możliwości inwestycyjne gmin w Polsce 347
Adam Wyszkowski: Preferencje podatkowe jako funkcja obciążeń podatkowych 359
Jolanta Zawora: Sytuacja dochodowa samorządów gminnych w Polsce 368
Arkadiusz Żabiński: Znaczenie ulg podatkowych w procesie zwiększania wydatków badawczo-rozwojowych przedsiębiorstw 377

Summaries

Agnieszka Deresz, Marian Podstawka: Changes in the government budget revenues in 2000-2012 24

Joanna Działo: Evolution of numerical fiscal rules in the European Union in the period of economic crisis 33
Romana Głowicka-Wołoszyn, Feliks Wysocki: Socio-economic background of financial self-sufficiency of Greater Poland communes 44
Mateusz Hałka: Improving the efficiency of public procurement and SME sector 52
Tomasz Holecki, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Karolina Sobczyk, Katarzyna Lar, Michał Wróblewski: Cooperation of local government with social economy entities in the area of healthcare 61
Małgorzata M. Hybka: Hybrid transfers and financial instruments – aggressive tax strategy components? 72
Agnieszka Jachowicz: Realizacja projektów inwestycyjnych przez jednostki samorządu terytorialnego po akcesji do Unii Europejskiej 80
Aleksandra Jurkowska: The determinants of the sovereign CDS pricing on the global market and in Poland 91
Dorota Kawiorska: The financial crisis as a stimulator of reforms in the health systems of Member States of the European Union 102
Elwira Leśna-Wierszołowicz: The development of employee pension programs market in Poland 112
Danuta Mierzwa, Magdalena Matkowska: Transmission of negative phenomena of financial crisis on the Polish economy 123
Danuta Miłaszewicz: Pursuing fiscal sustainability on the example of the Polish economy 132
Magdalena Miszczuk: Macroeconomic conditions of the financial situation of local governments 141
Katarzyna Owsiak: Problem of the effectiveness of expenditure of local governments 150
Monika Pasternak-Malicka: The impact of the labor market on young people and their willingness to take up illegal employment 165
Paweł Piątkowski: Selected consequences of debt crisis in the European Union in the area of public debt 180
Elwira Pindyk: Property tax as a source of income vs. municipality development 191
Wojciech Piontek: The fee for municipal waste management. Theoretical and legal issues 203
Adriana Politaj: State aid for employment vs. a situation on the labour market in the European Union 214
Halina Rechul: The educational component of the general subsidy as the main source of financial funding that local government units have for educational expenditures 223
Magdalena Rękas: Instrumenty podatkowe jako element polityki rodzinnej we Francji i Polsce 234

Alicja Sekuła: Analysis of revenue from shares in the personal income tax in the municipalities of Pomeranian Voivodeship 245
Przemysław Siudak: The role of special economic zones in attracting direct foreign investments to Poland 256
Michał Sosnowski: Fiscal efficiency of indirect taxes 269
Joanna Spychała: Public debt and economic growth in the Economic and Monetary Union in the period 2006-2013 278
Marcin Spychała: Changes in the structure of state aid after Poland's accession to the European Union 288
Edyta Sygut: Local taxes and fees as a source of revenue of communes on the example of the Silesian Voivodeship 298
Maciej Szczepkowski: Legitimacy of property taxation 311
Tomasz Śmietanka: The budget of Kozienice, Grojec, Szydlowiec communes in the years 2003-2012 as an instrument of sustainable development on the local level 326
Radosław Witczak: Evaluation of the incorrectness of estimating of tax base in income taxes in the verdicts of Supreme Administrative Court in 2013 336
Iwona Wojciechowska-Toruńska: Dyscyplina fiskalna w kraju muzułmańskim – przykład Turcji 346
Dorota Wyszkowska, Marianna Poniatowicz: System of revenue equalization and investment possibilities of communities in Poland 358
Adam Wyszkowski: Tax expenditures as a function of burdens of taxation... 367
Jolanta Zawora: The income situation of local governments in Poland..... 376
Arkadiusz Żabiński: The importance of tax concessions in the process of increasing the research-development expenditure-in enterprises 389

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 346 • 2014

Finanse publiczne ISSN 1899-3192

Monika Pasternak-Malicka
Politechnika Rzeszowska
e-mail: malicka@prz.edu.pl

SYTUACJA NA RYNKU PRACY MŁODYCH OSÓB I JEJ WPŁYW NA PODEJMOWANIE PRACY NIELEGALNEJ

Streszczenie: Poziom bezrobocia i niska aktywność zawodowa młodych osób oraz zjawisko pracy nielegalnej należą do najważniejszych problemów społeczno-gospodarczych we współczesnym świecie. W zależności od stopnia rozwoju danej gospodarki oraz rozmaitych uwarunkowań ekonomicznych występują one w różnej skali, ale dotyczą każdej gospodarki. Niniejsze opracowanie poświęcone jest analizie oddziaływania sytuacji na rynku pracy młodych osób i jej wpływu na skłonność do podejmowania nielegalnego zatrudnienia. W publikacji opisano skalę pracy nielegalnej w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej. Zaprezentowano poziom bezrobocia w UE i Polsce w latach 1990-2013 oraz poziom aktywności zawodowej młodych osób w odniesieniu do poziomu zatrudnienia nielegalnego, a także zaprezentowano fragmenty badań własnych z lat 2007-2014 dotyczących szarej strefy gospodarki.

Słowa kluczowe: rynek pracy, praca nierejestrowana, bezrobocie, wskaźnik zatrudnienia.

DOI: 10.15611/pn.2014.346.15

1. Wstęp

Zjawisko nielegalnego zatrudnienia jest problemem, które dotyczy wszystkich państw, bez względu na stopień rozwoju. Jest to często zjawisko oceniane negatywnie, którego nie da się całkowicie wyeliminować, można jedynie próbować ograniczyć jego udział. Równocześnie wśród trudności występujących we współczesnych gospodarkach coraz większego znaczenia nabiera problem bezrobocia i niskiej aktywności na rynku pracy młodych osób w wieku 15-34 lat. Rosnący deficyt miejsc pracy i niestabilność zatrudnienia powodują, że młodzi ludzie zmuszeni są do poszukiwania innych możliwości na rynku pracy. Jedną nich jest zatrudnienie w nieformalnym sektorze.

Celem artykułu jest próba oceny sytuacji na rynku pracy młodych osób i jej wpływ na skłonność do podejmowania nielegalnego zatrudnienia. Praca nielegalna jako zjawisko występujące w różnym natężeniu i sile w każdej niemal części Europy

zostało opisane w pierwszej części artykułu. Skalę zjawiska podano w oparciu o szacunki F. Schneidera oraz Głównego Urzędu Statystycznego. W publikacji zaprezentowano także poziom stopy bezrobocia w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach 1990-2013 oraz poziom zatrudnienia młodych osób w Polsce. Wskaźniki rynku pracy zostały zestawione z poziomem pracy nielegalnej wg szacunków F. Schneidera oraz GUS. W ostatniej części opracowania opisano wybrane fragmenty badań własnych z lat 2007-2014, dotyczących gospodarki nieformalnej oraz oceny perspektyw rynku pracy.

W publikacji posłużono się metodą regresji liniowej w celu zbadania, czy pomiędzy poziomem stopy bezrobocia, liczbą bezrobotnych oraz wskaźnikiem zatrudnienia młodych osób istnieje zależność statystyczna. Ze względu na ograniczoną zawartość tekstu tylko niektóre zależności zilustrowano wykresami.

2. Pojęcie i skala pracy nielegalnej

Jedną z cech rynku pracy jest istnienie, oprócz zatrudnienia oficjalnego, zjawiska pracy nielegalnej oraz nierejestrowanej. Wszystkie wymienione obszary aktywności są ze sobą powiązane i zmieniają się pod wpływem czynników społecznych i ekonomicznych [Hussmanns 2004]. Granica pomiędzy pracą nielegalną i nierejestrowaną jest bardzo subtelna. Czasami przyjmuje się, że praca nierejestrowana odnosi się do łamania zasad administracyjnych, natomiast praca nielegalna utożsamiana jest z zachowaniem kryminalnym. Najczęściej jednak, ze względu na nieostre granice, oba pojęcia są traktowane jako tożsame. Mimo powszechności zjawiska pracy nielegalnej w skali całego świata nie wykształciła się jednolita jej definicja.

W Niemczech przepisy dotyczące nielegalnego zatrudnienia rozproszone są w wielu ustawach prawa cywilnego, karnego i publicznego. W literaturze z kolei można spotkać się rozróżnieniem nielegalnego zatrudnienia oraz legalnej pracy w szarej strefie [Cassel, Caspers 1984]. Pierwszy przypadek dotyczy wykonywania pracy w warunkach zatrudnienia pracowniczego, ale bez zawarcia formalnej umowy, a w drugim przypadku chodzi o działania zmierzające do osiągnięcia samowystarczalności w zaspokojeniu własnych potrzeb (np. praca własna w gospodarstwie domowym, pomoc sąsiedzka)[1].

Na gruncie przepisów prawa francuskiego zatrudnienie nielegalne obejmuje: nielegalne pośrednictwo pracy, niedozwolone użyczanie siły roboczej, łączenie umów skutkujących przekraczaniem maksymalnego czasu pracy, zatrudnianie osób naruszające przepisy prawa pracy, zatrudnianie cudzoziemców, a także pracę niedeklarowaną (ukrytą) wynikającą z zatajenia działalności poprzez niedopełnienie procedur administracyjnych lub zatrudnianie pracowników bez opłacania składek na ubezpieczenie społeczne [Leśniewski 2007].

[1] W tym przypadku punktem wyjścia jest ujmowanie szarej strefy w szerszym i węższym znaczeniu, przy czym szersza definicja obejmuje także aktywność legalną, ale umykającą oficjalnym statystykom. Por. [Bieszki, Stępniak 1984, s. 233; Mróz 2002, s.14].

Komisja Europejska za pracę nierejestrowaną uznała odpłatne wykonywanie czynności ze swej natury zgodnych z porządkiem prawnym, ale niezgłoszonych władzom publicznym [*Communication…*1998; *Komunikat…* 2013]. Z obszaru pracy nierejestrowanej została wyłączona działalność przestępcza (w tradycyjnym ujęciu), taka jak: przemyt, handel narkotykami, fałszowanie pieniędzy, włamania. Wyłączenie działalności nielegalnej jest widoczne także w pracach F. Schneidera, B. Torglera, którzy nie obejmują w swoich szacunkach aktywności przestępczej [Schneider 2007; Torgler, Schneider 2007].

W Polsce po raz pierwszy wprowadzono i zdefiniowano pojęcie nielegalnego zatrudnienia z chwilą uchwalenia ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Obecnie, zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zatrudnienie nielegalne (nieoficjalne, nieformalne) występuje, gdy pracę najemną wykonuje się bez nawiązania stosunku pracy, czyli bez umowy o pracę, umowy-zlecenia, umowy o dzieło lub jakiejkolwiek innej pisemnej umowy między pracodawcą a pracownikiem. Z tytułu wykonywania pracy „na czarno" pracownik nie uzyskuje ubezpieczenia społecznego [Ustawa o promocji… 2013]. Pracą nierejestrowaną jest także praca na własny rachunek, jeśli z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej nie są realizowane obowiązki finansowe wobec państwa [Kostrubiec 1999; *Praca…* 2005].

Pojęcie pracy nielegalnej nie jest jednoznaczne także w literaturze polskiej. Najczęściej praca na czarno utożsamiana jest z wszelkimi przejawami pracy nieopodatkowanej i nieobciążonej składką na ubezpieczenie społeczne [Zarychta 1993]. Nieformalne zatrudnienie może być definiowane jako wykonywanie podstawowej lub dodatkowej pracy, która jest podejmowana poza regulacjami prawa pracy lub podatkowego [Grabowski 1995]. Sposoby definiowania opisywanego zjawiska często zależą od celu, jakiemu mają służyć, np. dla urzędu pracy istotne będzie podejmowanie pracy przez osoby bezrobotne, pobierające zasiłek, dla urzędu skarbowego – ukryte, nieopodatkowane dochody.

W badaniach nad szarą strefą gospodarki specjalizuje się F. Schneider, który w oparciu o metodę MIMIC (*Multiple Indicators Multiple Causes*) oblicza udział gospodarki nieformalnej w PKB. Tabela 1 przedstawia szacunki w wybranych krajach UE w latach 2000-2013. Najmniejszy udział odnotowano w Austrii, gdzie zakres szarej strefy wahał się w przedziale 7,5-11% PKB, największy natomiast w Bułgarii, w której udział ten wynosił około 1/3 PKB. Rezultaty otrzymane przez F. Schneidera sugerują, że rozmiar szarej strefy w Polsce niemal dwukrotnie przekracza oficjalne statystyki GUS (tabela 2). Według austriackiego badacza w 2000 r. szara strefa w Polsce stanowiła 27,6%, a w 2013 r. – 23,8% PKB. Jeżeli przyjąć poziom pracy nierejestrowanej na poziomie jednej trzeciej szarej strefy, to wynosiła ona odpowiednio: 9,2% w 2000 r. oraz 7,9% PKB w 2013 r.

Główny Urząd Statystyczny rachunki produktu krajowego brutto zestawia zgodnie z wymogami systemu rachunków narodowych i regionalnych ESA'95. Z zasad tych wynika jednoznacznie konieczność uwzględnienia, oprócz produkcji bezpo-

Tabela 1. Szara strefa gospodarki według F. Schneidera w wybranych krajach w latach 2000-2013 (w %)

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	9,8	10,6	10,9	10,8	11,0	10,3	9,7	9,4	8,1	8,5	8,2	7,9	7,6	7,5
Bułgaria	36,9	37,1	38,3	35,9	35,3	34,4	34,0	32,7	32,1	32,5	32,6	32,3	31,9	31,2
Francja	15,2	15,0	14,5	14,7	14,3	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,3	11,0	10,8	9,9
Niemcy	18,0	17,9	17,3	17,1	16,1	15,4	15,0	14,7	14,2	14,6	13,9	13,7	13,3	13,0
Grecja	28,7	28,5	28,2	28,2	28,1	27,6	26,2	25,1	24,3	25,0	25,4	24,3	24,0	23,6
Hiszpania	22,7	22,5	22,0	22,2	21,9	21,3	20,2	19,3	18,4	19,5	19,4	19,2	19,2	18,6
Wielka Brytania	12,7	12,5	12,2	12,2	12,3	12,0	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1	9,7
27 UE	-	-	-	22,3	21,9	21,5	20,8	19,9	19,2	19,8	19,6	19,2	18,9	18,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Schneider 2004, 2013].

Tabela 2. Szara strefa gospodarki według F. Schneidera w Polsce w latach 2000-2013 (w %)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Szara gospodarka	27,6	28,2	28,9	27,7	27,4	27,1	26,8	26,0	25,3	25,9	25,4	25,0	24,4	23,8
Praca nierejestrowana	9,2	9,4	9,6	9,2	9,1	9,0	8,9	8,7	8,4	8,6	8,5	8,3	8,1	7,9

* Przyjęto wskaźniki procentowe na poziomie 1/3 udziału szarej strefy w PKB.

Źródło: [Schneider 2004, 2013].

średnio obserwowalnej, również aktywności nieobserwowalnej, w tym szarej strefy gospodarki. Szara gospodarka dotyczy zarówno produkcji ukrytej, jak i nielegalnej. Obecnie kraje UE nie uwzględniają produkcji nielegalnej. W celu zapewnienia porównywalności szacunków polskie rachunki narodowe uwzględniają jedynie tę część gospodarki ukrytej, która jest legalna [*Rachunki narodowe*… 2010]. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nakazuje, aby najpóźniej do września 2014 r. kraje członkowskie uwzględniały także tzw. nielegalną szarą strefę, jak przemyt, prostytucja, handel narkotykami (ESA'95 zostanie zastąpione ESA'2010) [Rozporządzenie… 2013].

Praca nieformalna stanowi istotny element polskiego rynku pracy. Tabela 3 przedstawia udział szarej gospodarki, w tym pracy nierejestrowanej, w tworzeniu PKB w latach 1994-2011 według szacunków GUS. W 1994 roku udział ten kształtował się na najwyższym poziomie 17,2%, po czym zaczął systematycznie spadać do 2000 r., kiedy wzrósł ponownie do 17%. W 2008 r. obniżył się do najniższego poziomu, szacowanego na 11,8% PKB. W kolejnych latach, wraz ze spowolnieniem gospodarczym, będącym skutkiem kryzysu *subprime*, wskaźnik wzrósł o 1-2 punkty procentowe.

Tabela 3. Szara strefa gospodarki w Polsce według GUS w Polsce w latach 1994-2011 (w %)

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Szara gospodarka	17,2	16,6	15,9	15,2	15,3	14,5	17,0	16,3	15,3
– w tym praca nierejestrowana	5,1	4,7	4,6	4,2	4,3	4,1	5,3	5,2	5,2
Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Szara gospodarka	15,4	14,4	13,7	13,7	12,8	11,8	13,1	12,8	12,6
– w tym praca nierejestrowana	5,1	4,9	4,2	4,0	3,6	3,5	3,5	3,3	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [*Rachunki narodowe...* 1995-2013].

3. Poziom bezrobocia i jego oddziaływanie na podejmowanie nielegalnego zatrudnienia

Niezwykle wysoki poziom bezrobocia wśród młodych ludzi to jeden z największych problemów, z którymi muszą sobie radzić kraje Unii Europejskiej. Wskaźnik stopy bezrobocia wśród osób poniżej 25. roku życia utrzymuje się na ponad dwukrotnie wyższym poziomie w porównaniu z wartością stopy bezrobocia liczonej dla wszystkich aktywnych zawodowo grup wiekowych.

Według Międzynarodowej Organizacji Pracy w 2010 r. bezrobocie wśród młodych osób w wieku od 15 do 24 lat sięgało 75,8 mln osób. Stopa bezrobocia w tej grupie wiekowej wyniosła 12,8%, a w UE 18,1% [*Global*… 2012]. Z danych Eurostatu wynika, że na początku 2014 r. w całej UE bez pracy pozostawało aż 23,4% dorosłych osób poniżej 25. roku życia. W pierwszym kwartale 2014 roku liczba młodych bezrobotnych w 28 krajach UE wzrosła o 39 mln osób w porównaniu z sytuacją na rynku pracy w maju 2012 r. (w styczniu 2014 r. – 5556 mln osób) [*Unemployment...* 2014]. Najniższy poziom opisywanego zjawiska odnotowano w Niemczech (7,6%), Austrii (10,5%) oraz Holandii (11,1%). Podobnie jak w latach ubiegłych najgorzej sytuacja przedstawiała się w Grecji (59%), Hiszpanii (54,6%) oraz Chorwacji (49,8%).

Tabela 4 prezentuje poziom stopy bezrobocia w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2000-2013. Od początku obecnego stulecia dają się zauważyć niesymetryczne zmiany wskaźnika w krajach UE. Państwem z najniższą stopą bezrobocia była i pozostaje wciąż Austria, gdzie przekroczyła ona 5 punktów procentowych jedynie w 2005 roku. Na drugim miejscu plasują się Niemcy z bezrobociem sięgającym 5,2%. Najgorsza sytuacja panuje w Grecji i Hiszpanii, gdzie stopa bezrobocia wzrosła z 11 p.p. w 2000 r. do 27,4% w Grecji oraz 26,7% w Hiszpanii w 2013 r.

Eurostat mierzy zharmonizowaną stopę bezrobocia jako procent osób w wieku 15-74 lata pozostających bez pracy, zdolnych podjąć zatrudnienie w ciągu najbliższych dwóch tygodni, które aktywnie poszukiwały pracę, w odniesieniu do wszyst-

kich osób aktywnych zawodowo w danym kraju. W 2013 r. stopa bezrobocia w Polsce według Eurostatu wynosiła 10,2%. Natomiast według GUS stopa bezrobocia mierzona jako odsetek osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wobec całości ludności aktywnej zawodowo wyniosła w 2013 r. 13,5%.

Tabela 4. Stopa bezrobocia w wybranych krajach w latach 2000-2013 (w tys.)

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	3,6	3,6	4,2	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	4,3	4,8
Bułgaria	16,4	19,5	18,2	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	12,9
Francja	9,0	8,2	8,3	8,9	9,3	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,7	9,6	10,2	10,8
Niemcy	7,5	4,5	4,6	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5	5,2
Grecja	11,2	10,7	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7	24,3	27,4
Hiszpania	11,1	10,5	11,4	11,4	10,9	9,2	8,5	8,3	11,3	18,0	20,1	21,7	25,0	26,7
Wielka Bryttania	5,4	5,0	5,1	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,0	7,9	7,6
27 UE	8,7	8,6	8,9	9,1	9,3	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7	10,5	12,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [*Unemployment...* 2000-2014].

Tabela 5. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 1990-2013 (w %)

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Stopa bezrobocia	6,5	12,2	14,3	16,4	16,0	14,9	13,2	10,3	10,4	13,1	15,1	17,5
Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stopa bezrobocia	20,0	20,0	19,0	17,6	14,8	11,2	9,5	12,1	12,4	12,3	12,8	13,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczniki Statystyczne, GUS, 1990-2014.

Tabela 6. Liczba bezrobotnych w Polsce w latach 1994-2013 wg wieku (w tys.)

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ogółem	2 375	2233	1 961	1 737	1 827	2 641	2702	3186	3375	3273
Do 24 lat	718	694	592	532	526	787	823,5	942	941	885
25-34 lata	663	586	506	424	447	680	723	817	932	904
Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem	3081	2773	2309	1747	1474	1893	1755	1983	2137	2194
Do 24 lat	781	626,1	476,7	332,7	304,6	425,9	428,3	416,1	411,2	408,6
25-34 lata	865	778,5	641,6	485,1	418,7	547,8	570,9	581,9	608,3	640,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczniki Statystyczne, GUS, 1990-2014.

Tabela 5 prezentuje, jak kształtował się poziom stopy procentowej w Polsce w latach 1990-2013. W badanym okresie bezrobocie utrzymywało się na zróżnicowanym poziomie. Pierwszy wzrost w stosunku do 1990 r., kiedy stopa bezrobocia wynosiła 6,5%, nastąpił już w następnym roku transformacji systemowej, gdy wartość ta wzrosła niemal dwukrotnie.

Pierwsza stabilizacja na rynku pracy miała miejsce w 1994 r., kiedy sytuacja poprawiła się na skutek wysokiego tempa rozwoju gospodarczego oraz wyhamowania procesów restrukturyzacji w niektórych branżach. W 1999 r. stopa bezrobocia zaczęła ponownie rosnąć, kiedy wraz ze spowolnieniem gospodarczym zaczęły wygasać zobowiązania zawarte w umowach prywatyzacyjnych z połowy lat 90. Pod wpływem masowych redukcji miejsc pracy bezrobocie w 2002 i 2003 r. osiągnęło rekordowy poziom 20%.

Drugi okres stabilizacji miał miejsce w latach 2004-2008. Przyjmuje się, że duży wpływ na spadek bezrobocia miały wówczas dwa czynniki: masowa emigracja zarobkowa oraz sprzyjające warunki gospodarcze. W tym okresie także na powrót na legalny rynek pracy zdecydowała się część tzw. pracujących bezrobotnych, czyli osób widniejących w rejestrach urzędów pracy, jednak w rzeczywistości zarobkujących nieformalnie w szarej strefie. W 2008 r. (po raz pierwszy i jedyny od 1990 r.) bezrobocie zmniejszyło się do jednocyfrowego poziomu (9,5%). Od 2009 r. pod wpływem koniunktury na światowych rynkach, będącej konsekwencją kryzysu *subprime*, stopa bezrobocia wykazuje tendencje wzrostowe.

Liczbę bezrobotnych w poszczególnych przedziałach wiekowych w latach 1994-2013 w Polsce prezentuje tabela 6. Wahania liczby bezrobotnych miały miejsce w tych samych okresach i pod wpływem podobnych czynników. Do 2003 r. grupą wiekową najliczniej zasilającą „szeregi" bezrobotnych byli najmłodsi uczestnicy rynku pracy, natomiast od 2004 r. największą grupę wśród bezrobotnych stanowiły osoby w wieku 25-34 lat.

W publikacji posłużono się metodą regresji liniowej (metodą estymowania wartości oczekiwanej zmiennej) w celu zbadania, czy pomiędzy stopą bezrobocia i liczbą młodych osób pozostających bez pracy a poziomem pracy nielegalnej istnieje zależność statystyczna. Rysunek 1 prezentuje wykres rozrzutu, będącego graficzną interpretacją korelacji między poziomem nielegalnego zatrudnienia a stopą bezrobocia w Bułgarii oraz Wielkiej Brytanii w latach 2000-2013.

Wykres dla Bułgarii ilustruje zależność dodatnią, co oznacza, że wzrostowi bezrobocia będzie towarzyszył wzrost zatrudnienia w szarej strefie. Z kolei wykres sporządzony dla Wielkiej Brytanii pokazuje zależność ujemną. Odwrotną korelację między bezrobociem a pracą na czarno można tłumaczyć faktem, iż niskie bezrobocie w Anglii (czyli korzystna sytuacja na rynkach pracy w tym regionie) przyciąga falę migrantów z biedniejszych krajów UE. Ponieważ napływająca siła robocza najczęściej pracuje w szarej strefie, więc umyka ona oficjalnym statystykom. Pogorszenie sytuacji na rynku pracy, a więc redukcja oficjalnych miejsc pracy powoduje odpływ migrantów i spadek zatrudnienia nielegalnego.

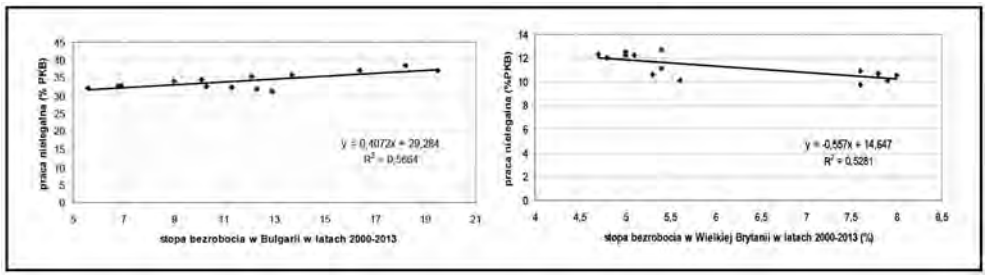

Rys. 1. Wykres rozrzutu pomiędzy stopą bezrobocia a poziomem pracy nieformalnej w Bułgarii oraz Wielkiej Brytanii w latach 2000-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel 1 i 4.

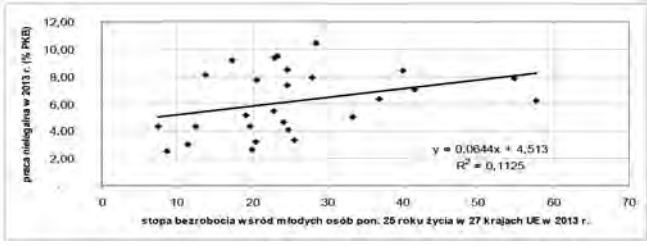

Rys. 2. Wykres rozrzutu pomiędzy stopą bezrobocia wśród młodych osób w krajach Unii Europejskiej a poziomem pracy nielegalnej w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie szacunków Eurostatu i F. Schneidera.

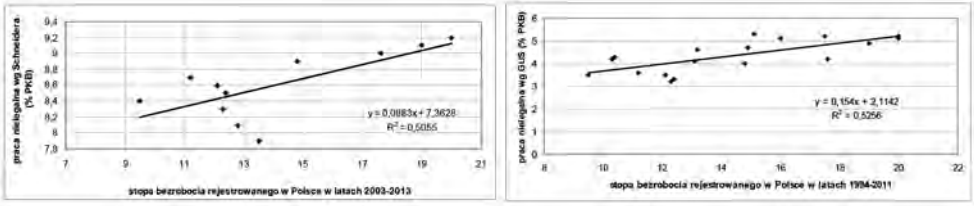

Rys. 3. Wykres rozrzutu pomiędzy stopą bezrobocia a poziomem pracy nieformalnej wg szacunków F. Schneidera w latach 2000-2013 oraz wg GUS w latach 1994-2011 w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel 2, 3 i 5.

Rysunek 2 ilustruje powiązanie pomiędzy stopą bezrobocia wśród młodych osób w 27 krajach Unii Europejskiej a poziomem pracy nielegalnej w 2013 r. Z analizy regresji liniowej wynika, iż w przypadku wszystkich krajów Unii Europejskiej analizowanych łącznie nie można wskazać wyraźnego powiązania pomiędzy oboma analizowanymi zjawiskami.

Rysunki 1 i 3 prezentują zależność pomiędzy stopą bezrobocia a poziomem pracy nieformalnej w Bułgarii, Anglii oraz Polsce. We wszystkich przypadkach (oprócz analizy wszystkich krajów łącznie) wartość wskaźnika determinacji (współczynnik R^2) osiągnęła wartość niewiele powyżej 0,5, co wskazuje na istniejącą, ale dość słabą zależność statystyczną.

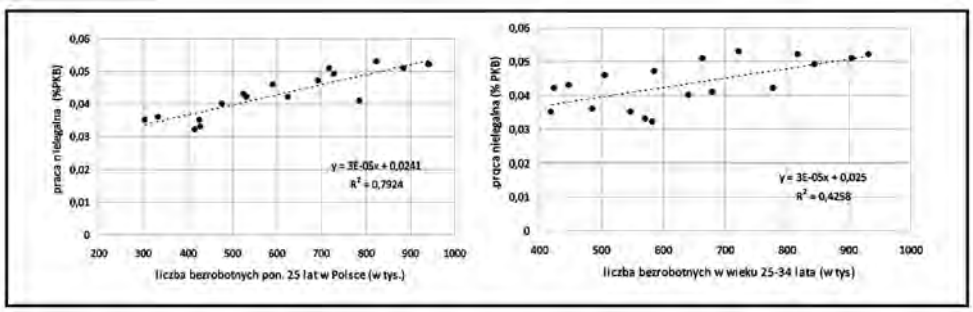

Rys. 4. Wykres rozrzutu między liczbą bezrobotnych w wieku poniżej 25 lat oraz w wieku 25-34 lat a poziomem pracy nieformalnej w Polsce w latach 1994-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 3 i 6.

Odmiennie przedstawia się sytuacja w przypadku, gdy dokona się zestawienia liczby bezrobotnych osób w wieku poniżej 25 lat z udziałem pracy nieformalnej w PKB. Wówczas można wskazać zdecydowanie wyższą zależność statystyczną – sięgającą 80% (rys. 4). Zastanawiające jest, iż korelacja liczona dla krótszego okresu (tj. od 2000 do 2011 roku) wykazuje wyższą istotność statystyczną, przekraczającą 90%. Wydaje się, że wynika to z faktu zmiany metodologii szacunku poszczególnych wielkości na przestrzeni tak długiego okresu badawczego, tj. od początku, kiedy po raz pierwszy dokonano w Polsce oficjalnych szacunków szarej strefy, w tym pracy nierejestrowanej.

4. Tendencje w poziomie zatrudnienia w latach 1994-2013 w Polsce i ich wpływ na zjawisko pracy nielegalnej

Wskaźnik zatrudnienia określa, jaki odsetek ludności w wieku od 15. do 64. roku życia pracuje zawodowo. W Polsce w czwartym kwartale 2013 roku wynosił on 50,6% (2012 r. – 59,7%), podczas gdy średnia w całej Unii Europejskiej wyniosła 64,2%. Najwyższy poziom wskaźnika odnotowano w Holandii (75,1%), najniższy zaś w Grecji (51,3%). Wskaźnik zatrudnienia z reguły jest wyższy o kilkanaście procent w przypadku mężczyzn. Zgodnie z Europejską Strategią Zatrudnienia do 2020 roku wskaźnik zatrudnienia w UE powinien wynieść 75% [European... 2013].

Wskaźniki zatrudnienia różnią się znacznie nie tylko pomiędzy państwami, ale także w poszczególnych grupach wiekowych. Dane Eurostatu potwierdzają, że naj-

wyższe wartości systematycznie odnotowywano wśród osób w wieku od 25 do 54 lat, najniższe natomiast wśród najmłodszych i najstarszych uczestników rynku pracy.

Tabela 7 prezentuje wskaźniki zatrudnienia wg poszczególnych kategorii wiekowych w Polsce w latach 1994-2013. Wskaźnik ten jest najniższy dla najstarszych i najmłodszych uczestników rynku pracy. Średnia dla dwóch najmłodszych grup wiekowych w całym okresie badawczym wyniosła niewiele ponad 50% (w 1994 r. 50,6%, a w 2013 r. 50,7%), co oznacza, że przeciętnie co druga młoda osoba w tym czasie pracowała.

Tabela 7. Wskaźnik zatrudnienia w Polsce w latach 1994-2013 wg wieku (w %)

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ogółem	51,0	50,7	51,2	51,5	51,0	48,0	47,4	45,5	44,1	44,2
Do 24 lat	28,8	28,3	29,7	30,6	29,6	27,4	25,4	22,5	20,4	21,2
25-34 lata	72,4	73,3	74,2	75,1	75,4	72,2	72,1	70,0	68,1	68,8
Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem	45,1	45,9	47,5	49,5	51,0	50,4	50,6	50,2	50,2	50,6
Do 24 lat	22,2	23,0	25,0	26,7	27,7	26,5	25,8	25,5	25,0	24,3
25-34 lata	70,3	72,0	75,0	77,9	79,7	77,2	77,0	77,0	76,1	77,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczniki Statystyczne, GUS, 1995-2014.

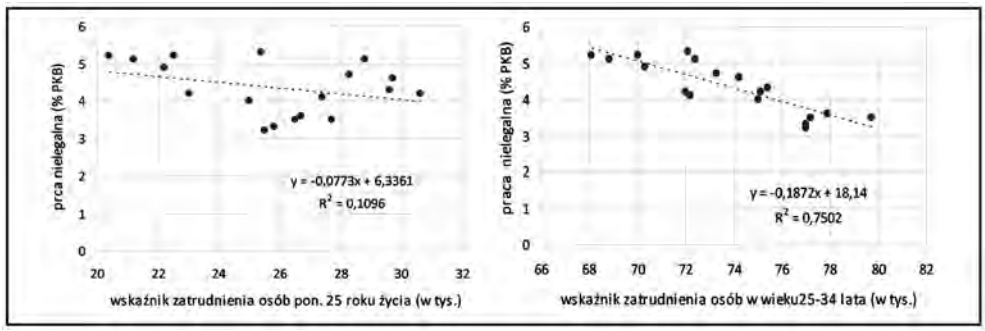

Rys. 5. Wykres rozrzutu między poziomem pracy nieformalnej w Polsce w latach 1994-2011 a wskaźnikiem zatrudnienia osób w wieku poniżej 25 lat oraz w wieku 25-34 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabel 3 i 7.

Rysunek 5 prezentuje związek między pracą nieformalną a wskaźnikiem zatrudnienia osób poniżej 25. roku życia oraz w wieku 25-34 lat. Posługując się metodą regresji liniowej, w oparciu o dane zawarte w tabeli 3 i 7 wytyczono linię trendu. Na wykresie zaobserwowano ujemną korelację, co oznacza, że wzrost wskaźnika zatrudnienia spowoduje spadek liczby pracujących na czarno.

W przypadku najmłodszych uczestników rynku wskaźnik determinacji osiągnął wartość 0,1, co oznacza niezadowalające dopasowanie obserwacji w przyjętym okresie badawczym. Podobnie jak w przypadku zależności pomiędzy pracą na czarno a liczbą bezrobotnych, skrócenie okresu badawczego tylko do obecnego stulecia daje już zadowalające dopasowanie statystyczne. Wydaje się, iż w przypadku młodzieży, która niejednokrotnie mieszka wraz z rodzicami i kontynuuje naukę, ta zależność może być niższa. Ponadto jest to grupa, która jeżeli decyduje się na zatrudnienie, to jest to praca dorywcza, sezonowa, często realizowana bez umowy formalnej. Osoby te również nierzadko są beneficjentami świadczeń społecznych, np. zasiłków rodzinnych czy stypendiów socjalnych, i nie są zainteresowane legalizacją swojego zatrudnienia. Dlatego też zależność pomiędzy wskaźnikiem zatrudnienia a pracą na czarno w tej grupie osób – jak się zdaje – nie jest tak silna.

W przypadku kategorii wiekowej 25-34 lata można zauważyć już dość istotną statystycznie zależność, gdyż wskaźnik determinacji osiągnął poziom ponad 0,75 (rys. 5). Oznacza to chęć stabilizacji pozycji zawodowej wśród tych osób i potrzebę zabezpieczenia ciągłości pracy stosowną umową. Osoby powyżej 25. roku życia mają też większą świadomość społeczną i myślą już częściej o przyszłych świadczeniach emerytalnych jako efekcie aktywności zawodowej legalnej pracy. Dlatego też kiedy rynek pracy oferuje im legalne zatrudnienie, zdecydowanie częściej są skłonne zrezygnować nawet z wyższego wynagrodzenia w szarej strefie. Równocześnie w obliczu braku zarówno pracy formalnej, jak i środków do życia i utrzymania rodziny zmuszone są podjąć jakąkolwiek pracę, choćby nielegalną.

5. Ocena perspektyw na rynku pracy i jej wpływ na nielegalne zatrudnienie w świetle badań empirycznych

Trudna sytuacja na rynku pracy uniemożliwia młodym osobom start w dorosłe życie ze względu na pozostawanie w zależności ekonomicznej od rodziców lub opiekunów. Dotyczy to zwłaszcza absolwentów, którzy po skończeniu szkoły nie mogą znaleźć pracy. W ramach badań własnych[2] zapytano respondentów o ich ocenę obecnej sytuacji na rynku pracy. Zarówno w 2013, jak i 2014 r. ponad połowa ankietowanych zwracała uwagę na trudności w znalezieniu pracy.

Niemal połowa osób dorosłych do 25. roku życia (48%) była przekonana, że bardzo trudno jest znaleźć zatrudnienie nawet osobom o wysokich kwalifikacjach

[2] Badania własne przeprowadzono na niereprezentatywnej próbie: 686 gospodarstw domowych (w maju 2007), 750 gospodarstw domowych (w maju 2009), 1084 gospodarstw domowych (w kwietniu i maju 2010), 1201 gospodarstw domowych (w maju 2011), 1230 gospodarstw domowych (w styczniu 2012), 1128 gospodarstw (w styczniu 2013) oraz 857 gospodarstw domowych (w styczniu 2014). W badaniach ankietowych przeprowadzonych w maju 2007 roku wzięły udział gospodarstwa domowe z terenu całej Polski, natomiast wywiady w latach 2009-2014 objęły województwo podkarpackie. Ankiety były skierowane do osób powyżej 20. roku życia o zróżnicowanym poziomie dochodów oraz niejednakowym standardzie życia.

zawodowych, a co trzeci ankietowany był zdania, że ciężko jest o pracę zgodną z posiadanym wykształceniem. Podobnie respondenci w wieku 26-35 lat w większości twierdzili, że sytuacja na rynku pracy jest dość trudna i znalezienie zatrudnienia jest bardzo dużym problem (tabela 8). Pogarszająca się sytuacja na rynku pracy oraz utrzymująca się niepewność co do przyszłej sytuacji gospodarczej mogą wpływać na częstszy wybór pracy nielegalnej.

Tabela 8. Struktura odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy wg struktury wiekowej

Opinia	Wiek (w latach)					Ogółem
	poniżej 25	26-35	36-50	51-60	pow. 60	
Bardzo trudno jest znaleźć pracę nawet osobom wykwalifikowanym	90 (48%)	101 (59%)	116 (55%)	77 (55%)	47 (42%)	431
Trudno jest znaleźć pracę zgodną z posiadanym wykształceniem	62 (33%)	44 (26%)	55 (26%)	34 (24%)	28 (25%)	223
Można znaleźć ciekawą pracę, lecz gorzej płatną	12 (6%)	6 (4%)	14 (7%)	11 (8%)	15 (13%)	58
Posiadając znajomości, łatwo jest znaleźć pracę	13 (7%)	19 (11%)	18 (9%)	16 (11%)	19 (17%)	85
Bez większych problemów można znaleźć pracę	8 (4%)	2 (1%)	4 (2%)	2(1%)	0 (0%)	16
Trudno powiedzieć	2 (1%)	0 (0%)	3 (1%)	1 (1%)	3 (3%)	9
Razem	187	172	210	141	112	822

* Pominięto wariant *brak wypowiedzi*.

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych w styczniu 2014 r.

Tabela 9 zawiera opinie respondentów na temat przyszłej sytuacji na rynku pracy. Niemal 38% ankietowanych uważa, że warunki nie zmienią się, natomiast 36,5% wykazuje pesymistyczne spojrzenie na kolejny rok i jest zdania, iż sytuacja na rynku pracy pogarsza się.

Tabela 9. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy Pana (Pani) zdaniem sytuacja na rynku pracy poprawi się w ciągu najbliższego roku, czy pogorszy?

Opinia	Liczba osób	Struktura procentowa
Zdecydowanie się poprawi	35	4,1%
Raczej się poprawi	80	9,3%
Nie zmieni się	323	37,7%
Raczej się pogorszy	230	26,8%
Zdecydowanie się pogorszy	83	9,7%
Trudno powiedzieć	102	11,9%
Brak odpowiedzi	4	0,5%

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych w styczniu 2014 r.

Tabela 10 prezentuje strukturę odpowiedzi na pytanie o skłonność do podejmowania pracy nielegalnej. W każdej grupie wiekowej motywacja jest bardzo duża w sytuacji długotrwałego braku legalnego zatrudnienia. Wśród najmłodszych osób biorących udział w badaniach 70% respondentów podjęłoby się zatrudnienia nielegalnego w sytuacji, gdyby nie mogło znaleźć pracy formalnej przez dłuższy okres. W tych samych okolicznościach osoby w wieku od 26 do 35 lat w ponad 80% byłyby skłonne pracować na czarno. Najmniej, bo jedynie 56%, osób spośród najstarszych respondentów odpowiedziało twierdząco na to pytanie.

Tabela 10. Struktura odpowiedzi na pytanie o skłonność do podjęcia pracy nielegalnej wg struktury wiekowej

Opinia	Wiek (w latach)					Ogółem
	poniżej 25	26-35	36-50	51-60	powyżej 60	
Tak	137 (70%)	141 (81%)	153 (70%)	114 (77%)	64 (56%)	609
Nie	26 (13%)	11 (6%)	26 (12%)	10 (7%)	19 (17%)	92
Nie wiem	32 (16%)	23 (13%)	40 (18%)	24 (16%)	31 (27%)	150
Razem	195	175	219	148	114	851

* Pominięto wariant *brak wypowiedzi*.

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych w styczniu 2014 r.

Osoby, które były zdecydowane nie podejmować pracy w szarej strefie gospodarki, stanowiły zdecydowaną mniejszość badanej populacji (13% najmłodszych, 17% osób powyżej 60. roku życia), co może świadczyć o dużym przyzwoleniu społecznym i niskiej moralności fiskalnej mieszkańców.

6. Podsumowanie

Przechodzenie od edukacji do zatrudnienia jest procesem niezwykle trudnym. Mają na niego wpływ złożone i mało przyjazne dla młodych osób trendy demograficzne i makroekonomiczne. Chociaż przebiega on różnie w różnych krajach, najnowsze raporty międzynarodowych organizacji pokazują mało optymistyczne prognozy zatrudnienia i rynków pracy dla młodzieży, mimo że jest ona coraz lepiej wykształcona i stanowi coraz mniej liczną grupę demograficzną.

Wskaźniki bezrobocia, aktywności zawodowej i zatrudnienia są o wiele bardziej korzystne dla osób starszych niż dla młodzieży. Regulacje prawne i preferencje pracodawców sprawiają, że nawet te młode osoby, które już znalazły pracę, nie mogą liczyć na stabilne zatrudnienie. Czasami jedyną alternatywą dla tej grupy wiekowej staje się praca nielegalna, bez zabezpieczenia socjalnego, ale przynosząca realny, doraźny dochód.

Za jedną z ważnych przyczyn pracy nielegalnej uważa się wysokie bezrobocie. Przyjmuje się, że wyższemu bezrobociu towarzyszy na ogół większy udział pracy nielegalnej. Przeprowadzone analizy zdają się potwierdzać taką zależność (wyjątkiem była Wielka Brytania, gdzie m.in. napływ emigrantów może zaburzać tę dodatnią korelację). Zaobserwowano także bardzo silną zależność pomiędzy liczbą bezrobotnych wśród najmłodszych uczestników rynku pracy a poziomem nielegalnego zatrudnienia wg szacunków GUS. Na podstawie danych statystycznych z lat 1994--2013, w oparciu o metodę regresji liniowej, wykazano także, iż poziom zatrudnienia może wpływać na zakres pracy nieformalnej w grupie wiekowej 25-34 lata.

Badania empiryczne wskazują, iż obecna i przyszła sytuacja na rynku pracy postrzegana jest przez osoby biorące udział w badaniu jako niekorzystna ze względu na trudności w znalezieniu pracy bez względu na posiadane umiejętności. Najbardziej optymistycznie oceniają tę sytuację osoby poniżej 25. roku życia, co może być spowodowane faktem, iż respondenci w tej grupie wiekowej nie są jeszcze aktywni na rynku pracy z uwagi na wydłużający się proces edukacji. Brak legalnych miejsc pracy skutkować może wzrostem pracy nielegalnej, której podjęłaby się większość ankietowanych bez względu na wiek i do której skłonność jest szczególnie wysoka wśród młodych uczestników rynku pracy.

Literatura

Bieszki M., Stępniak A., *Ocena „gospodarki równoległej" w krajach socjalistycznych*, „Gospodarka Planowa" 1984, nr 5.

Cassel D., Caspers A., *Was ist Schattenwirtschaft? Begriff und Erscheinungsformen der Sekond Economy*, Wirtschaftswissenschaftliches Studium 1984, Heft 1.

Communication of the Commission on Undeclared Work, European Commission, COM (98)-219, Brussels 1998.

Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2013.

European Employment Strategy – Employment, Social Affairs & Inclusion – European Commission 2013, 14.

Global Employment Trends 2012. Report International Labour Organization, 2012, www. ilo.org/ global/ publications/books/global-employment-trends.

Grabowski M., *Skutki gospodarki nieformalnej i możliwości jej regulacji*, [w:] M. Grabowski, *Szara strefa w transformacji gospodarki*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 1995.

Hussmanns R., *Measuring the informal economy: from employment in the informal sector to informal employment*, Working Paper No. 53, International Labour Office, December 2004.

Komunikat prasowy dotyczący pracy nierejestrowanej oraz konsultacji ze związkami zawodowymi i przedstawicielami pracodawców, Komisja Europejska, Biuletyn Informacyjny Komisji Europejskiej na temat zatrudnienia, spraw społecznych i włączenia społecznego, 4 lipca 2013.

Kostrubiec S., *Praca nierejestrowana w Polsce w 1998 roku*, „Gospodarka Narodowa" 1999, nr 5-6.

Leśniewski J., *Zwalczanie nielegalnego zatrudnienia w wybranych krajach Unii Europejskiej*, „Inspektor Pracy" 2007, nr 7-8.

Mróz B., *Gospodarka nieoficjalna w systemie ekonomicznym*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2002.

Praca nierejestrowana w Polsce w 2004 roku, GUS, Warszawa 2005.
Rachunki narodowe wg sektorów i podsektorów instytucjonalnych 2005-2008, Aneks 4. *Szara strefa w rachunkach narodowych*, Warszawa 2010.
Rachunki narodowe wg sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2007-2011, Studia i Analizy Statystyczne, GUS, Warszawa, lipiec 2013.
Rozporządzenie w sprawie ESA, 2010, Dz.Urz. UE z dnia 26 czerwca 2013, http://epp.eurostat. ec.eu/ portal/ page/esa.
Schneider F., *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*, Jahannes Kepler University of Linz, Austria, 24 lipca 2007.
Schneider F., *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013*, www.uni-linz.ac.at, April 2013.
Schneider F., *The Size of the Shadow Economies of 145 Countries all over the World, First Results over the Period 1999 to 2003*, IZA, Discussion Paper No. 1431, 2004.
Torgler B., Schneider F., *Shadow Economy, Tax Morale, Governance and Institutional Quality: A Panel Analysis*, IZA Discussion Paper Series 2007.
Unemployment statistics, Eurostat, styczeń 2014.
Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 kwietnia 2004, art. 2, poz. 13, DzU z 2013, poz. 674.
Zarychta H., *Szara strefa rynku pracy w Polsce*, cz. I, „Praca i Zabezpieczenia Społeczne" 1993, nr 12.

THE IMPACT OF THE LABOR MARKET ON YOUNG PEOPLE AND THEIR WILLINGNESS TO TAKE UP ILLEGAL EMPLOYMENT

Summary: The level of unemployment and low activity of young people on the labor market as well as illegal employment are one of the major problems of society nowadays on the social-economic level. Depending on the level of development and other economic aspects of a given country its scale differs depending on the economic strength. This study is devoted to the analysis of the impact of the labor market situation of young people and its impact on the propensity to illegal employment. The publication describes the scale of illegal work in Poland and in selected EU countries. It presents unemployment rate in the EU and Poland in the years 1990-2013 and the level of activity of young people in relation to the level of illegal employment. This article also presents parts of self conducted research for the years 2007--2014 regarding grey economy.

Keywords: labor market, undeclared work, unemployment, employment rate.